

Мирослава Дужа-Задорожна, Володимир Задорожний
 Національний університет «Львівська політехніка»

ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ОЛЕКСИ ГОРБАЧА

© Дужа-Задорожна М., Задорожний В., 2006

У статті зроблено огляд наукового видання про термінологічні праці видатного українського вченого-лінгвіста Олексі Горбача із термінографічної серії, яка започаткована у 2000 р. у Національному університеті «Львівська політехніка» та Технічному комітеті стандартизації науково-технічної термінології Держспоживстандарту та Міністерства освіти і науки України.

The paper is a review of scientific publication on terminology works by Oleksa Horbach, an outstanding language scholar of the terminology series begun in 2000 by Lviv Polytechnic National University and Technical Committee of Standardization of Scientific and Technical Terminology of Derzhspozhyvstandart and Ministry of Education and Science of Ukraine.

Бурхливий розвиток суспільства у 21 столітті не знімає з порядку денного старі і наболілі проблеми термінотворення в українській мові, розв'язок яких шукають численні фахівці в царині спеціальних дисциплін та філології зокрема. Великим доробком з цієї проблематики є праці видатного українського вченого-мовознавця із світовим іменем, нашого земляка Олексі Горбача, бібліографічний показник якого охоплює понад 360 найменувань. Вартує особливої уваги термінографічна серія *СловоСвіт*, яка пропагує здобутки українських дослідників в цьому напрямку. Після виходу збірника № 6 у 2002 р., присвяченого видатному термінологу Анатолію Вовку продовженням серії видатних постатей української науки є збірник № 7 2004 р., який висвітлює термінологічні праці О. Горбача під редакцією Богдана Рицара та Романа Микульчика [1].

Укладачі цієї серії зробили неоцінений внесок в поширення творчого термінологічного спадку О. Горбача серед українських науковців, які повсякденно стикаються з питаннями терміносистем фахових мов, тобто мов для спеціального вжитку. Недоступність праць вченого-термінознавця українському науковому загалу викликана історично вимушено зумовленою творчою діяльністю О. Горбача за кордоном впродовж 50-90 рр. минулого століття, через що його науковий доробок видано у 8 томах у Мюнхені та відомий в Україні лише вузькому колу фахівців. Мовну компетенцію дослідника віддзеркалено у працях українською, німецькою, англійською, польською та російською мовами.

Коло наукових інтересів О. Горбача стосується зокрема проблем української ділової мови, військової та морської і судноплавної термінології, терміносистеми мореплавної «рожі вітрів» українського Причорномор'я, історичного розвитку української церковно-музичної термінології, української виноробної, ботанічної і зоологічної термінології в українських перекладах Святого писання, лісогосподарської та лісоплавної термінології південних гуцулів Південної Буковини та Мармарошини, а також лексичних особливостей мови українських шахістів та картярів, тощо. Вчений розглядає питання термінології з урахуванням синхронного та діахронічного методів дослідження, порівняльного методу під кутом зору екстра- та інтралінгвальних факторів мовного масиву. Ці методи дослідження доповнювали вже наявні доробки інших вчених в укладанні словників статтями-рецензіями, які ґрунтовно оцінювали як сильні, так і менш вдалі моменти мовної інтерпретації понять та термінів укладачами. Як слушно зазначив Р. Микульчик, статті О. Горбача містять цінні лексикографічні матеріали про розвиток української мови та вказують на

актуальність словників для користувачів [1, с. 7]. Учений фактично повертає народові разом із призабутими чи й невідомими словниками імена їх авторів, про яких подано максимально можливі інформації із різних українських та іноземних джерел, адже у роки комуністичного свавілля більшість українських вчених, які працювали над розвитком мови, були безжально знищені і їх сліди губилися в мороку гулагів.

Укладачі термінографічного видання про Олексу Горбача вдало вибрали із величезного масиву праць вченого ті 11 наукових розвідок, які стисло показують проблеми термінотворення, шляхи та способи усунення неповної адекватності новотворів. Автор залучає до всестороннього аналізу українських термінів уже наявні терміни в інших мовах, показуючи повноту інформативного навантаження слова. Глибока мовна ерудиція О. Горбача дала змогу порівнювати із староруською, старогрецькою, латинською, гебрейською, арабською мовами, а також усіма сучасними слов'янськими, германськими, романськими мовами. Розгляд термінів супроводжують короткі авторські акценти на милозвучність та красу слів.

Для сучасних фахівців, які працюють над термінотворенням, термінологічні та, загалом, усі мовознавчі праці О. Горбача є дороговказом для уникнення та подолання проблем утворення нових термінів, вибором оптимального варіанту, який має максимальне інформативне навантаження. Не секрет, що в роботі над термінами фахівці керуються часто власними уподобаннями, забуваючи, що термін є паспортом викладеного у слові поняття, яке повинно бути максимально чітким, точним та лаконічним. «Розплиті» термінологічні утворення приводять до втрати бажаної інформативності і спричиняють різночитання тексту. О. Горбач показує в своїх працях, як треба знаходити вдалий термін, щоб гарантувати йому стійкість та однозначність у слововжитку.

Велику роль у цьому відіграють енциклопедичні знання вченого про діалекти, говірки та арго української та інших мов, що є також великим джерелом в опрацюванні термінів. Адже діалекти, як відомо, мов струмки живлять мову та дають територіально вузько вживаним поняттям змогу широкого застосування уже усталеного терміну. О. Горбач аналізує німецькі, польські, російські, румунські, угорські, словацькі, тюркські та інші впливи на українську мову. Він присвячує україністиці, полоністиці, новогрецистиці, гунгаристиці цілий 7 том праць, де важливе, та, та жаль, ще й нині дуже актуальне питання займає українська топоніміка. Самі заголовки праць, наприклад, «Українська топоніміка і безграмотність»/ Рец. на кн.: Каталог річок України (Уклад. Г. І. Швець, П. І. Дрозд та ін. – К., 1957), «Топонімічний патріотизм в Українській РСР /Рец. На кн., Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ, – К., 1947), «Полонізуючі офіційні спроби перейменувань українських назв місцевостей на Південному Сході Польської Народної республіки» (нім. мовою) говорять про наболілі питання не тільки мовного плану.

Настав вже час повернути українському народові усі наукові праці професора О. Горбача у рідномовному читанні, адже його значний спадок викладено німецькою, англійською та польською мовами, які, на жаль, не можуть прочитати усі зацікавлені особи. Найкраще це вдається в авторизованому перекладі, але невблаганна смерть вченого у 1997 р. залишає надію на те, що українські фахівці зроблять свій скромний внесок у Скарбницю пам'яті видатного українського вченого-термінознавця, українського патріота та невтомного представника плеяди видатних українців у світовій культурі. Свій доробок у розвиток української термінологічної науки зробили також укладачі цього надзвичайно корисного та актуального збірника «Олекса Горбач» професор Богдан Рицар та Роман Микульчик.

1. Олекса Горбач: Біобіографія вчених-термінологів України / Ред. Б. Рицар, Р. Микульчик. – Львів: Ліга-Прес, 2004. – 296 с. – (Термінографічна серія СловоСвіт).